

**Programma van maatregelen bij Archeologienota :
Kerkstraat – Helmstraat – Kistemaeckersstraat,
Borgerhout (prov. Antwerpen)**

Robby Vervoort
Freelance Senior Archeoloog
Borgerhout, april - mei 2020

Titel

Programma van maatregelen bij Archeologienota:
Kerkstraat – Helmstraat – Kistemaeckersstraat,
Borgerhout (prov. Antwerpen)

Auteur

Robby Vervoort

Opdrachtgever

HEEM nv

Projectcode

2020D154

Plaats en datum van uitgave

Borgerhout, april - mei 2020

Reeks

RVFSA-Rapport, 88

Inhoud

1. Technische fiche/administratieve gegevens	3
2. Inleiding	6
3. Onderzoeksvragen.....	6
4. Kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied	8
5. Programma van maatregelen.....	9

1. Technische fiche/administratieve gegevens

Naam site

Borgerhout, Kerkstraat – Helmstraat –
Kistemaeckerstraat (20-BOR/KER-2020D154)

Ligging

Antwerpen, Borgerhout,
Kerkstraat 150 – Helmstraat 93/97 –
Kistemaeckersstraat 59

Kadastrale gegevens projectgebied

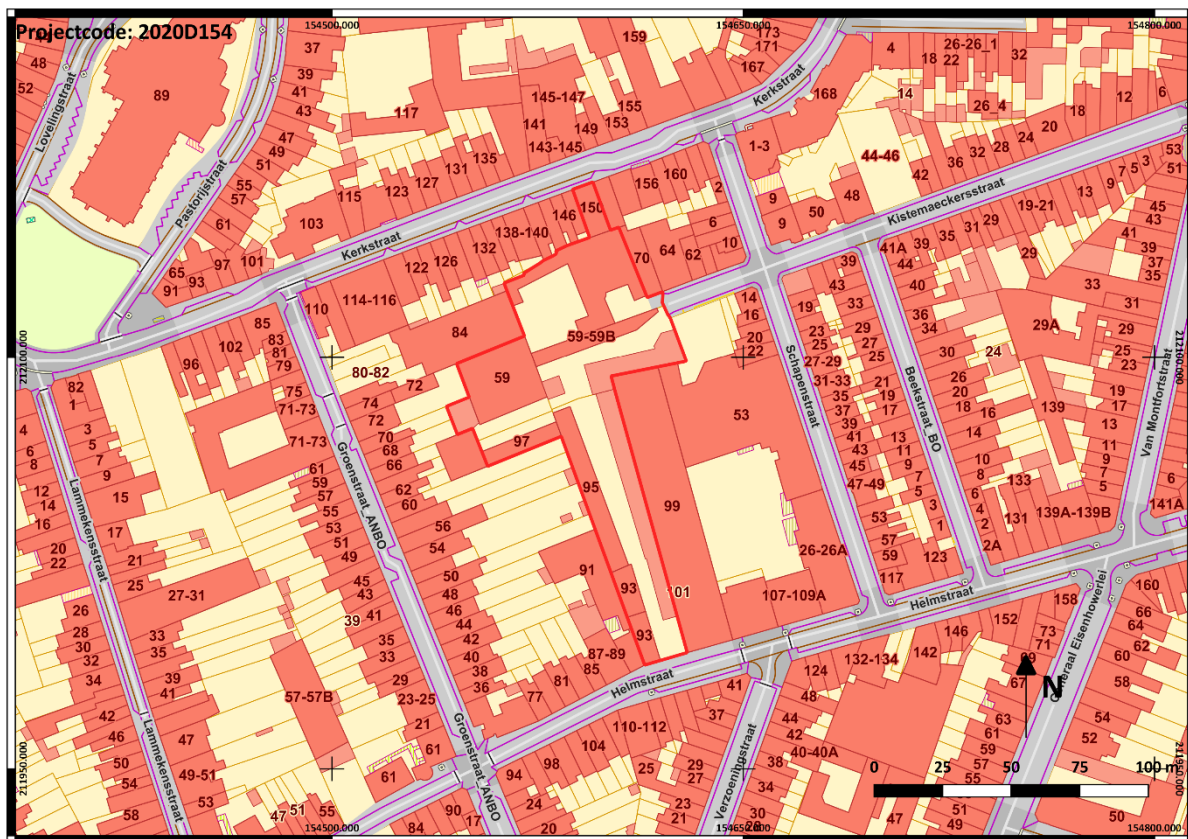
Antwerpen: 5de Afdeling:
Sectie E
Perceelnummer: 739f6

Antwerpen: 25ste Afdeling:
Borgerhout: Sectie A
Perceelsnummers:
2g7, 2h6, 1k4, 1l4, 1m4, 973v2

Bounding Box

X154629,6	Y211992,6
X154602,4	Y212092,9
X154629,9	Y212098,5
X154621,2	Y212123,6
X154615,6	Y212121,5
X154605,3	Y212146,9
X154602,1	Y212146,1
X154595,5	Y212163,6
X154588,1	Y212160,9
X154594,5	Y212143,2

X154582,3	Y212138,7
X154563,5	Y212126,8
X154570,6	Y212108,0
X154546,3	Y212097,4
X154550,5	Y212085,5
X154542,3	Y212081,8
X154546,3	Y212071,2
X154551,6	Y212073,6
X154557,4	Y212060,1
X154584,1	Y212070,7
X154614,8	Y211987,3

Figuur 1: Kadasterkaart met aanduiding onderzoeksgebied

Onderzoek

Archeologisch en geschiedkundig bureauonderzoek

Projectcode

2020D154

Opdrachtgever

HEEM nv

Contactpersoon opdrachtgever

Dhr. Joeri Bal

Uitvoerder

Robby Vervoort. Freelance Senior Archeoloog. Research & Consultancy.

Erkend archeoloog

Robby Vervoort OE/ERK/Archeoloog/2016/00126

Nummer wettelijk depot

Niet van toepassing

Termijn

17 april - 17 mei

Geplande ingreep

Sloop bestaande bebouwing, optrekken nieuwbouw met gedeeltelijk ondergrondse parking, aanleg binnenruimte en nutsvoorzieningen.

Geldende wetgeving en voorwaarden

Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014. De nota werd opgesteld overeenkomstig de Code van Goede Praktijk. De totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft, bedraagt 3000m² of meer en de geplande bodemingrepen meer dan 1000 m² bedragen, zoals bepaald in artikel 5.4.2 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en is gelegen buiten een zone waarop lagere oppervlaktecriteria van toepassing zijn.

Randvoorwaarden

/

Doelstelling

Het doel van deze archeologienota is om via de tot op heden beschikbare bronnen na te gaan wat het archeologische potentieel van het projectgebied is, wat de mogelijke bedreigingen zijn voor het eventueel aanwezige bodemarchief, en hoe hiermee dient omgegaan te worden.

Vraagstelling

- Wat is de landschapshistoriek van het projectgebied?
- Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het projectgebied?

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorisch potentieel van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende info op? Zo neen, is er een vervolgonderzoek nodig en welke methode levert het meeste informatie op?

Thesaurus

Bureauonderzoek, GGA, archeologienota.

2. Inleiding

Doel van dit bureauonderzoek is het verkrijgen van een bekrachtigde archeologienota naar aanleiding van een geplande omgevingsvergunningsaanvraag te Antwerpen, Kerkstraat 150 – Helmstraat 93/97 – Kistemaeckersstraat 59. In deze archeologienota wordt via een bureauonderzoek nagegaan welke mogelijke archeologische en cultuurhistorische waarden zich binnen het projectgebied bevinden. Het projectgebied wordt in eerste instantie binnen een grotere context geplaatst. Vervolgens wordt nagegaan wat de recente gebruiksgeschiedenis van het projectgebied is en wat hiervan de mogelijke impact was op perceelsniveau. Tevens wordt de mogelijke impact van de geplande werken op het eventueel aanwezige archeologische potentieel besproken. Op basis van alle voorhanden zijnde gegevens wordt vervolgens een programma van maatregelen voorgesteld.

3. Onderzoeksvragen

- *Wat is de landschapshistoriek van het projectgebied?*

Het projectgebied situeert zich binnen de 19de eeuwse gordel rond Antwerpen en is gelegen op de grens van Borgerhout en Antwerpen Noord (postcode 2060). De grens tussen beide gemeentes wordt gevormd door de Potvliet of Vuilbeek die het terrein in het noorden doorkruist van oost naar west. Het projectgebied situeert zich met andere woorden binnen de vallei van de Potvliet is een lokale depressie ten zuidoosten van de hoger gelegen Sint-Willibrorduskerk.

Op het einde van de 18de eeuw was het terrein onderverdeeld in kleine zones die dienst deden als tuin of kleine akker. Het is echter vanaf de 19de eeuw en vooral in de 20ste eeuw dat de oorspronkelijke bodemopbouw binnen het projectgebied grondig werd gewijzigd ten gevolge van de steeds verder uitbreidende bebouwing in het dicht bewoonde district Borgerhout. Op de bodemkaart van

Vlaanderen staan voor het terrein dan ook bodems van het type OB gekarteerd (door de mens gewijzigde bodemprofielen: in casu bebouwde gronden).

- *Welke archeologische sites zijn gekend in of nabij het projectgebied?*

De enige archeologische resten in de omgeving (met uitzondering van een losse vondst van een hielzwaard uit de Bronstijd op 650 meter van het terrein) dateren uit de nieuwe en nieuwste tijd. Een groot deel van de gekende archeologische locaties heeft bovendien betrekking op bebouwing die zichtbaar is op de 18de eeuwse kaart van Ferraris. Een ander deel kan gerelateerd worden aan de nabijheid van de 19de eeuwse Brialmontomwalling.

Het noordelijke deel van het terrein werd opgenomen op de GGA-kaart na het uitvoeren van een archeologische bureaustudie in het kader van een archeologienota.

- *Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische en cultuurhistorisch potentieel van het terrein?*

Op basis van de geraadpleegde bronnen kan besloten worden dat het projectgebied een laag potentieel heeft op de aanwezigheid van archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering uit alle periodes.

Resten uit de steentijd zullen ten gevolge van de aanwezige verstoringen allicht niet meer in situ aanwezig zijn. Bovendien bevindt het terrein zich in een natte lage valleizone zonder aanwezigheid van een sterke gradiënt. Beide gegevens kunnen eveneens worden toegepast voor resten uit de metaaltijden en de Romeinse periode.

Aanwijzingen omtrent jongere resten vanaf de middeleeuwen zijn er niet. Echter lijkt de historische ontwikkeling van Borgerhout alsook de landschappelijke ligging te wijzen in een verlaagde kans op de aanwezigheid van middeleeuwse resten en resten uit de nieuwe tijd. De historische ontwikkeling wijst op een bebouwing langs de droge hoger gelegen zones binnen het grondgebied van Borgerhout. Dit weerspiegelt zich in de bebouwing weergegeven op de 18de eeuwse kaart van Ferraris. Gezien de lage positie van het projectgebied is de kans dan ook klein dat het reeds in deze periode werd bewoond. Allicht bleef het gedurende de gans middeleeuwen en nieuwe tijd in gebruik als landbouw- en/of tuinzone.

Pas vanaf de 19de eeuw verschijnt op de cartografische bronnen de eerste bebouwing gelegen langs de bestaande straten. De bebouwing ter hoogte en in de omgeving van het projectgebied breidt zich in de loop van de 19de en 20ste eeuw geleidelijk uit en maakt heden volledig deel uit van het grootstedelijk weefsel.

Deze 19de en vooral 20ste eeuwse ontwikkeling heeft een negatieve impact gehad op eventueel toch aanwezige archeologische resten en heeft een algemene verstoring van het projectgebied teweeggebracht tot een diepte van minstens 40 en allicht 50 centimeter. Plaatselijk is het terrein nog grondiger verstoord door de aanwezigheid van funderingen, kelderruimtes, nutsleidingen en -putten en gesloopte bebouwing.

- *Wat is de impact van de geplande werken?*

Alhoewel de geplande werken een negatieve impact hebben op eventueel aanwezige archeologische resten kunnen we toch concluderen dat de impact gezien de reeds aanwezige verstoringsgraad eerder beperkt is. De mogelijk nog aanwezige archeologische resten werden reeds gedeeltelijk tot volledig verstoord met een verlies aan kennispotentieel tot gevolg door het verloren gaan van een deel van hun context. Daarom kunnen we stellen dat de geplande werken geen bijkomende impact hebben op waardevolle archeologische resten aangezien deze allicht niet meer aanwezig zijn binnen het projectgebied.

- *Levert het huidige bronnenmateriaal voldoende info op? Zo neen, is er een vervolgonderzoek nodig en welke methode levert het meeste informatie op?*

Op basis van het huidig beschikbare bronnenmateriaal kan besloten worden dat er voldoende informatie beschikbaar is om te kunnen concluderen dat het projectgebied een laag potentieel heeft op de aanwezigheid van archeologische resten met een hoog potentieel op kenniswinst. De onaantrekkelijke landschappelijke ligging in combinatie met de huidige ligging binnen het grootstedelijke weefsel en de hieraan gekoppelde verstoringen voor eventueel aanwezige archeologische resten leiden tot de conclusie dat er in het kader van de geplande werkzaamheden geen bijkomende archeologische onderzoeken dienen te worden uitgevoerd.

4. Kennisvermeerderingspotentieel van het projectgebied

Op basis van de beschikbare bronnen kunnen we concluderen dat de kans dat er zich binnen het projectgebied archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering bevinden, klein is.

De onaantrekkelijke landschappelijke ligging in combinatie met de schaarse aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische resten in de omgeving uit de prehistorie, de metaaltijden en de Romeinse periode maken van het terrein een onaantrekkelijke zone voor mensen. Omtrent de jongere periode vanaf de middeleeuwen tot de nieuwe tijd kunnen we gebruik maken van de gekende historische gegevens in combinatie met cartografische data. Hieruit blijkt dat het middeleeuwse

Borgerhout zich geleidelijk ontwikkelde langs de drogere en hogere delen binnen het grondgebied. Dit is ook zichtbaar op de 18de eeuwse kaart van Ferraris. Tot die periode lijkt het projectgebied enkel als landbouw- of tuinzone te zijn gebruikt.

Vanaf de 19de eeuw neemt de bebouwing ter hoogte en in de omgeving van het projectgebied toe. Dit zet zich door in de 20ste eeuw. Heden is het terrein volledig bebouwd en/of verhard en maakt deel uit van het stedelijke weefsel van Antwerpen. De achtereenvolgende ingrepen in de 19de en vooral vanaf de 20ste eeuw hebben een negatieve impact gehad op het kennispotentieel van het terrein. Eventueel aanwezige archeologische resten zijn hierbij volledig of grotendeels vernield en bovendien ontdaan van hun context.

5. Programma van maatregelen

Er werd een vooronderzoek zonder ingreep in de bodem uitgevoerd, dat aangeeft dat er geen bijkomende maatregelen meer nodig geacht worden in het kader van de geplande werken. Al het vooronderzoek dat noodzakelijk is om met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over de aanwezigheid en waarde van archeologisch erfgoed werd uitgevoerd.

De impact van de geplande werkzaamheden werd getoetst aan de gekende reeds verstoorde en reeds onderzochte zones, de gekende geologische, bodemkundige en ecologische kenmerken en de gekende archeologische en historische waarden (zie verslag van resultaten van het vooronderzoek).

Belangrijk in de afweging van de noodzaak voor verder vooronderzoek is de beperkte kans op het aantreffen van archeologische resten met een hoog potentieel tot kennisvermeerdering (ten gevolge van reeds aanwezige verstoringen en een onaantrekkelijke landschappelijke ligging) waardoor de meerkost ten gevolge van bijkomend onderzoek niet opweegt tegen de kenniswinst.

Naar aanleiding hiervan zijn geen verdere maatregelen vereist. Daarom wordt geen programma van maatregelen opgemaakt. Deze beslissing steunt op onderstaande redenering.

De afweging of verder vooronderzoek noodzakelijk is, gebeurt op volgende wijze:

Na iedere fase in het vooronderzoek volgt verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek onvoldoende informatie gegenereerd is om:

- *de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende te staven*

Hoewel niet kon aangetoond worden dat er zich geen archeologische resten in het projectgebied bevinden, kon wel voldoende worden aangetoond dat de kans op het aantreffen van

archeologische resten met een hoog potentieel op kennisvermeerdering klein is ten gevolge van de landschappelijke ligging en de reeds aanwezige verstoringen.

- *een gemotiveerde uitspraak te doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen*

Gezien het ontbreken van mogelijke archeologische resten met een hoog potentieel aan kennisvermeerdering dienen geen verdere maatregelen genomen te worden.

- *een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken*

Er dient geen archeologische opgraving plaats te vinden in het projectgebied.

- *een plan van aanpak voor een behoud in situ op te maken*

Er dient geen plan van aanpak gemaakt te worden voor een eventueel behoud in situ.

Op basis van het uitgevoerde vooronderzoek kunnen we besluiten dat er voldoende informatie is gegenereerd om een te bekrachtigen archeologienota op te maken die het ontbreken van potentieel op kennisvermeerdering afdoende staft.